

V.SOMERSET MOEM
AY VƏ
ALTI PENİ

Tərcüməçilər:
Firidun Ağzadə,
Zakir Səfəroğlu

qanun nəşriyyatı

W.SOMERSET MAUGHAM
THE MOON
AND SIXPENCE

Roman dahi fransız rəssam Pol Qogenin həyatına improvizasiyadır. Dahilik və xudpəsəndlik... Alicənablıq və rəzillik... İstedad və qəddarlıq... Bütün bu xüsusiyyətlər eyni şəxsdə ola bilərmi? Dahiliklə əclaflıq bir araya sığarmı? Sənətkar yaşadığı cəmiyyətin əxlaq qanunları ilə hesablaşmalıdırmı? “Yaradıcı adamın içində bir iblis də var” deyimi doğrudurmu? Müəllif suallara yüksək bədii dillə cavab verir. Özünü bütünlüklə sənətə həsr etmiş insanın yaratmaq eşqini, Ay kimi əlçatmaz dahilik işığını bir peniyə dəyməyən bayağı meşşanlıqla üz-üzə qoyur.

W.Somerset Maugham   **THE MOON AND SIXPENCE**

V.Somerset Moem   **AY VƏ ALTI PENİ**

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2020, 296 səh.

Janr: fiction/roman

Ölçü: 145x210 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 15.03.2020

Nəşir: Şahbaz Xuduğlu

Tərcüməçilər: Firidun Ağazadə,

Zakir Səfəroğlu

Texniki redaktor: Aydın Səlimli

Mətn dizaynı: Rəhilə Şamilqızı

Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212-42-37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

www.fb.com/Qanunpublishing

www.instagram/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-26-247-6

© Qanun Nəşriyyatı, 2020

Copyright © by The Royal Literary Fund

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa ziddir.

BİRİNCİ FƏSİL

Çarlz Strikləndlə tanış olanda, doğrusu, heç ağıma gəlməzdi ki, o nəsə qeyri-adi bir adamdı. Amma indi az adam tapılar ki, onun böyüklüyünə şəkk eləsin. Mən nə güclü bir siyasətçinin, nə də şöhrətli bir sərkindən böyüklüyünü nəzərdə tutmuram, çünki bu, adamın özündən çox onun tutduğu mövqeyə aiddir. Şərait dəyişən kimi, mövqe də, nüfuz da əldən çıxır. Necə ki, idarəsindən kənarda baş nazirin nitqi qəliz və ibarəli bəlağətdən başqa bir şey deyil, ordusu olmayan general isə olsa-olsa bir qoçu təsiri bağışlayır. Çarlz Striklənd əsl mənada böyük adamdı. Onun əsərləri xoşa gəlməyə bilər, amma onlara laqeyd qalmaq çətindir. Onlar adamı sarsıdır, ahənrüba kimi cəzb edir. Onların rixənd hədəfi olmaq vaxtı da keçib daha, indi onlardakı vəhşəti duyub görmək də, bəyənib müdafiə etmək də istehza kimi qəbul olunmur. Sənətkarın kəm-kəsiri də özünəməxsus ləyaqətini tamamlayan cizgilərdir. Düzdür, bu rəssamın incəsənətdəki yeri barədə hələ müba-

hisələr gedir, güman ki, pərəstişkarlarının hədsiz tərifi kimi ona kəmətinə yanaşanların dedi-qodusu da əsassızdır. Amma bir şey şübhəsizdir, bunlar dahiyənədir. Məncə, incəsənətdə ən maraqlısı sənətkarın şəxsiyyətidir, sənətkar heç kimə bənzəmirsə, orijinaldırsa, onun səhvlərini bağışlamaq olar. Velaskes¹ rəssam kimi, yəqin ki, El Qrekodan² yüksəkdə durur, amma onu yaxından tanıdıqca marağın adiləşir və bir o qədər də təsirlənmirsən. El Qreko isə ruhundakı əbədi yanğınlardan xəbər verir. Aktyor olsun ya rəssam, şair ya musiqiçi, özlərinin gözəl sənətilə estetik tələbatımızı ödəyirlər, amma bu, bir yandan baxanda, həm də qeyri-insani məmnunluqdur, çünki qəlbin gizli və batin duyğularını açıb göstərmək elə cinsi qabiliyyətin nümayiş etdirilməsi qədər qeyri-insanıdır, fizioloji instinktə bərabər bir şeydir.

Sənətkarın daxili aləmi macərə romanları kimi cəlbedicidir. Elə gizli yerləri var ki, kainatın sirləri kimi açılmaz və tükənməzdir. Strikləndin ən əhəmiyyətsiz işləri belə onun özünəməxsus, mürəkkəb, əzabkeş şəxsiyyətinin təsdiqidir. Elə bu məziyyətinə görə, hətta onu xoşlamayanlar da ona laqeyd qalmır; həyatına, özünəməxsus xarakterinə olan kəskin maraq da bundan irəli gəlir.

Strikləndin ölümündən dörd il sonra Moris Hyure “Merkur de Frans”³ jurnalında çap etdirdiyi məqalə ilə rəssamı hamının yadına saldı. Hyurenin başladığı işə bir çox görkəmli ədəbiyyatşünaslar da qoşuldular; uzun illər tənqidə belə maraq görünməmişdi, bir də ki, doğrusu, Hyurenin mülahizələri maraq doğurmaya bilməzdi; onlar tutarlı dəlillərdir, üstəlik,

---

¹ Dieqo de Velaskes (1599-1660) – XVII əsr ispan rəssamı

² “Məşhur yunan” deməkdir. Əsl adı Domenikos Teotokopulosdur. (1541-1614). Krit adasında doğulmuşdur, rəssamdır.

³ XIX əsrdə çıxan ədəbi-bədii jurnal

sonrakı tənqidçilər də onun fikrini təsdiqlədilər; bununla da fransızın başladığı iş Çarlz Strikləndin şöhrətinə rəvac verdi.

Strikləndin belə şöhrət qazanması incəsənət tarixində ən romantik hadisələrdən biridir. Ancaq mən Çarlz Striklənd sənətini tədqiq etmək fikrində deyiləm, olsa-olsa, onun şəxsiyyətini açan bəzi cəhətlərə toxunacağam. Mən o rəssamlarla razılaşa bilmərəm ki, lovğalanıb deyirlər: peşəkar olmayan adam rəssamlığı başa düşməz, o, ya susub danışmamalı, ya da ancaq pul xərcləməlidir, vəssalam. İncəsənətə kustarçılıq kimi baxmaq, onun ancaq peşəkarlar tərəfindən başa düşülməsini iddia etmək cəfəng söhbətdir. İncəsənət hisslərin nümayişidir, hamının başa düşəcəyi dildə danışır. Onunla razıyam ki, sənətkarlıq texnikasının praktik dərkindən məhrum olan tənqid nadir hallarda əhəmiyyətli bir mühakimə yürüdür, mənim isə rəngkarlıqdan heç başım da çıxmır. Xoşbəxtlikdən belə dərinliyə varmağa ehtiyac yoxdur. Amma istedadlı yazıçı, gözəl rəssam, dostum mister Edvard Leqqat balaca bir kitabçada Strikləndin yaradıcılığını ətraflı şərh edə bilməmişdir. Gözəl üslubda yazılmış bu kitab İngiltərədən çox Fransada yayılmışdı.

Moris Hyure məşhur məqaləsində Çarlz Strikləndin həyatından maraqlı şeylər nəql edir. Təmənnasız bir ehtirasla incəsənətə bağlı olan yazıçı çalışıb ki, sənət xiridarlarının diqqətini qeyri-adi dərəcədə orijinal olan bu istedadda cəlb etsin, amma pərgar jurnalist olduğundan onu da bilməmiş deyildi ki, bu məqsədə çatmaq üçün ən qısa yol adamlarda maraq oyatmaqdır. Londonda Strikləndlə görüşüb tanış olmuş yazıçılar, Monmartr¹ kafesində onunla vaxt keçirən rəssamlar bir də göz açıb gördülər ki, onların uğursuz saydıqları bu adam əsl dahi imiş. Fransa və Amerika jurnallarına onun

---

¹ Parisdə yer adı.

haqqında məqalələr gəlməyə başladı. Bunlar nəinki kütlənin marağını təmin etmirdi, əksinə, onu daha da şiddətləndirirdi. Mövzu hamını çəkirdi, Veytbrext Rotholts¹ da öz monoqrafiyasında Striklənd haqqında deyilənləri uzun-uzadı ciddi-cəhdlə xırdalayır.

İnsana mif yaratmaq qabiliyyəti verilmişdir. Ona görə də adamlar cəmiyyətdə seçilən ayrı-ayrı şəxslər haqqında hərisliklə, qərribə və sirli əhvalatlar uydurmaqdan özünü saxlaya bilmir, fanatik bir inamla yaratdıqları əfsanənin bir parçasına çevrilirlər. Bu, həyatın adiliklərinə qarşı romantiklərin qiyamıdır.

Əfsanəyə çevrilmiş adam ölməzlik qazanır. Məgər indiki nəsil ingilis ad-sanını uzaq məmləkətlərə qədər yaymış ser Valter Ralini² ona görə belə ehtiramla xatırlayır ki, o plaşını şahzadənin ayaqları altına sərmişdir? Belə düşünmək gülünc olardı. Çarlz Striklənd ad-sana biganə idi. Dostdan çox düşməni vardı. Onun bərəsində yazanlar xatirələrinə cürbəcür uydurmalara naxış vururdular. Haqqındakı cüzi məlumatlarda belə nəsə bir romantik əhvalat tapmağa çalışmırdılar. Onun həyatı başdan-başa qorxu və dəhşət içində idi, qızgın və qəzəbli xasiyyəti vardı, tale onunla amansız rəftar etmişdi. Get-gedə onun haqqındakı əfsanəyə elə təfsilatlar əlavə olunurdu ki, ağıllı tarixçi bunlara qəsd etməyə cürət etməzdi.

Amma cənab Robert Striklənd ağıllı tarixçi deyildi. O, atasının həyatını, görünür, ancaq ona görə qələmə almışdı ki, “adamlara hələ də iztirab gətirən, ayaq tutub yeriyən

---

¹ Alman tənqidçisi. 1914-cü ildə “Karl Striklənd: həyat və yaradıcılığı” kitabını yazmışdır.

² Məşhur ingilis müstəmləkəçi səyyahıdır. Deyirlər ki, təsadüfən yolda I Yelizaveta ilə rastlaşır. Plaşını soyunub şahzadənin ayağı altına atır ki, onun ayaqqabılar palçıq batmasın. Bu əhvalata işarədir.

şayiələri” rədd etsin. Əlbəttə, ata Striklənd barədə deyilənlərin çoxu hörmətli ailəni pərt etməyə bilməzdi. Bununla belə oğul Strikləndin yazdıqları çox gülünc görünürdü, çünki quru və maraqsız yazılmışdı, bu isə həqiqətin xeyrinə idi. Robert Strikləndin təsvirində qayğıkeş ər və ata, zəbitəli, zəhmətkeş və olduqca əxlaqlı bir adamın portreti canlanır. Bu müasir kilsə xidmətçisi, olsun ki, eksoqeza (təfsir, yozum) elmində çox savadlıdır, amma atasının tərcümeyi-halından hörmətli oğula xəcalət gətirən faktları belə məharətlə “şərh etməsi”, şübhəsiz, gələcəkdə ona kilsə ierarxiyasında yüksək mövqə vəd edir. Xəyalən mən onun əzələli baldırlarında bənövşəyi yepiskop corablarını görürəm. Bu, olduqca cəsarətli bir hoq-qabazlıq idi.

Əfsanə onun atasının şöhrətini qat-qat artırdı, çünki bəzilərini Striklənd sənətinə onların rəssamın şəxsiyyətinə bəslədikləri nifrət yaxınlaşdırırdısa, bir çoxları da rəssamın fəlakətli aqibətini öz dərdi kimi yaşayırdı, buna görə də oğlunun xoş niyyətlə göstərdiyi cəhd atasının pərəstişkarlarını məyus etdi. Təsadüfi deyil ki, Strikləndin ən gözəl əsərlərindən olan “Samarıya qadını” onun tərcümeyi-halının nəşrindən sonrakı dedi-qodu nəticəsində doqquz ay əvvəlki qiymətindən 235 funt ucuz satıldı. Əsəri məşhur kolleksiyaçı almışdı, onun ölümündən sonra əsər yenidən auksiona çıxarıldı.

Miflərə hədsiz maraq göstərən bəşəriyyət, qeyri-adilklərə olan təbii həvəsimizi az qala öldürən bu cür zərbələrdən onu qorumasaydı, şübhəsiz, Striklənd sənətinə nə onun özünəməxsusluğu, nə də sirli cazibəsi kömək edə bilməzdi. İllah da ona görə ki, həmin günlərdə doktor Veytbrext Rotholtsun incəsənət aşıqlarının kədərli şübhələrini dağıdan kitabı çıxmamışdı. Doktor o tarixçilərdəndi ki, onlar nəinki insan təbiətinin qüsurlu

olduğuna inanırlar, hətta özləri də bu fikrin təsdiqi naminə qələm çalırlar. Qeyri-adi dərəcədə romantik olan adamı bir ailə xeyirxahına tay tutan xudbin tarixçinin cızma-qarasından çox, əlbəttə, oxucular belələrinin yazdıqlarını oxuyurlar. Məsələn, məni belə bir fikir çox kədərləndirirdi ki, guya Antonio və Kleopatranı,¹ ancaq iqtisadi maraq bir-birinə bağlayır. Ya da, məsələn, elə dəlil-sübutlar varmı ki, Tiberinin² V Georqdan³ az xeyirxah hökmdar olduğuna məni inandıra bilsin?

Məhz doktor, Robert Striklənd cənablarının qələmlərindən çıxan bu “nöqsansız” tərcümeyi-hal elə bir kökə saldı ki, doğrusu, başabəla keşişə yazığım gəldi. Onun nəcibliyi riyakarlıq təsiri bağışlayır. Həqiqətdən yayınan naqqallığı başdan-başa qondarma, bəzi şeylər haqda susması xəyanətdir. Oğul kimi bunu ona bağışlamaq olsa da, qələm əhlinə başucalığı gətirməyən bu “kiçicik” səhvə görə idi ki, ikiüzlülük, kütlük, təşəxxüs, xəyanət və saxtakarlıq nəticəsində bütün anqlosaks dünyası xəcil oldu. Şəxsən mən belə hesab edirəm ki, mister Striklənd atasının bir vaxt Parisdən yazdığı məktuba əsaslanaraq (bu məktubda atası, anasını “ləyaqətli qadın” adlandırır) valideynlərinin bir-birinə soyuq münasibəti barədə yayılan şayiələri təkzib etmək üçün çox ehtiyatsız hərəkət etmişdir, çünki onsuz da doktor Veytbrext Rotholts həmin məktubu axtarıb tapıb, surətini çap etdirmişdi. Məktubda elə belə də yazılmışdır: “Onu görə lənətə gəlsin. Ləyaqətli bir qadın olsa da, kaş sağ olmayaydı”. Kilsə özünün şöhrətli vaxtlarında ona əskiklik gətirən belə əşyayi-dəlilləri o saat yox edərdi. Doktor Veytbrext Rotholts Çarlz Strikləndin pərəstiş-

¹ Antonio – qədim Romada Senat üzvü, Kleopatra – Misir çariçəsi. V. Şekspirin “Antonio və Kleopatra” faciəsi onların sevgisinə həsr olunmuşdur.

² Roma imperatoru (e.ə 14-37 illər). Qaniçən, əzazil hökmdar kimi təsvir olunur.

³ İngilis kralı (1910-1936)

karı idi, onun rəssama bəraət qazandırmasında heç bir qorxulu şey yox idi. Üstəlik, doktor zahirən çox nəcib görünən hərəkətlərin astar üzünü də görə bilirdi. O, sənətsünas olduğu qədər də telepat idi, instinktlərdən əla baş çıxarırdı. Hələ heç bir mistik adam adilikdə gizlənmiş sirri onlardan yaxşı görə bilməmişdir. Mistiklər olmayan şeyləri görür, telepat isə deyilməyəni, haqqında danışılmayanı təhtəlsüür “görür”. Doktorun öz qəhrəmanlarını bədnam edə biləcək ən cüzi məlumatı necə böyük səylə axtarıb tapmasını müşahidə etmək çox maraqlı idi. Atası ilə bağlı unudulmuş bir əhvalat müqəddəs Robert Strikləndin oğulluq şəninə toxunduğu halda, doktor, amansızlığın, rəzalətin hər hansı bir təzahürünü üzə çıxartdığı zaman vəcdə gəlir, əxlaqsız tonqalda yandıran inkvizitor kimi sevinirdi. Onun iş qabiliyyəti heyrət doğurur. Heç nə onun nəzərindən qaçmamışdı, əgər haçansa Çarlz Striklənd camaşırxana pulunu ödəməmişdisə, bunu mütləq aşkar edəcək, o pul veriləcəkdi, nə vaxtsa aldığı yarım kron borc pulu qaytarmamışsa, doktor bunu da ona bağışlamazdı.

İKİNCİ FƏSİL

Bir halda ki, Çarlz Striklənd haqqında bu qədər yazılıb, mənim yazmağıma ehtiyac varmı?! Sənətkarın abidəsi onun əsərləridir. Düzdü, mən onu daha yaxından tanıyırdım. O vaxt hələ rəssam kimi tanınmamışdı. Parisdə, həyatının ağır günlərində onu tez-tez görürdüm. Amma müharibənin təsadüfləri məni Tanti¹ adasına aparıb çıxarmasaydı, güman ki, onun haqqında heç yazmazdım da. O, ömrünün son illərini Tantidə keçirmişdi, mən təsadüfən burada onu yaxından tanıyan adamlarla görüşdüm. Əlimə fürsət düşmüşdü: onun faciəli ömrünün həmin qaranlıq qalan illərini yazmaq fikrinə düşdüm. Çoxlarının inandığı kimi, əgər Striklənd, doğrudan da, böyük rəssamdırsa, onda onunla hər gün görüşən adamları dinləmək maraqlı olmazdı?! Mənim Çarlz Strikləndi yaxından tanıdığım kimi, El Qrekonu yaxşı tanıyan bir adamın xatirələri indi nəyə desən dəyər. Nə isə, heç bilmirəm bu sözlərin yeridimi?! Yadımda deyil, hansı müdriksə məsləhət

¹ Antil adalarından biri

görüb ki, ruhi müvazinətini saxlamaq üçün gündə iki dəfə xoşlamadığın işi gör. Şəxsən mən belə də eləyirəm: hər gün yuxudan dururam, hər gün də yatıram. Amma təbiətən tərkidünya olduğumuzdan bədənimi daha qəddar bir üsulla möhkəmləndirirəm: hər gün "Tayms"ın ədəbi əlavəsini¹ oxuyuram.

Müəlliflərin gözəl ümidlərlə yazdığı saysız-hesabsız kitabların taleyi haqqında düşünmək, həqiqətən böyük cəzadır. Bu basırıqda hər hansı bir kitabın oxunmaq imkanı varmı?! O kitab lap yaxşı qarşılansa belə, bu, ötəri olmaz ki?! Bir Allah bilir ki, təsadüfi bir oxucunu bir-iki saat məşğul etmək, ya da eləcə ona yol yoldaşı olmaq üçün yazılmış kitab müəllifə necə iztirablar, necə ağrılar bahasına başa gəlir. Amma deyilənlərə inansaq, bu kitabların çoxu böyük həssaslıqla yazılıb, fikirlə zəngindir, bəziləri isə az qala ömürlük zəhmətin bəhrəsidir. Bütün bunlardan mən belə nəticə çıxarıram: yazıçı ancaq əsəri ilə nəfəs almalıdır, nə haqqındakı dedi-qoduya, nə tərifi, nə də uğursuzluğa məhəl qoymamalıdır.

Müharibə bəzi məsələlərə münasibəti də dəyişdi. Cavanlar, bizim vaxtımızda mübhəm və gizli sayılan Allaha daha çox inanırlar. İndi aydındır ki, bizdən sonrakılar hansı yolla gedəcək. Qüvvəsini dərk etmiş bu cavanlar qapını döyməklə kifayətlənmir, içəri girib yuxarı başa keçir. Onların səsindən göy silkələnir. Yaşlılar gənclik ədasıyla sübut etmək istəyirlər ki, onlar hələ çox şey eləyə bilərlər. Amma səslərində mübarizədən çox şikayət duyulur; onlar gəncliyin ənlük-kirşanla qaytarmağa çalışan pozğun və idbar qadınlara bənzəyirlər. Daha ağıllıları ləyaqətlə öz yolu ilə gedir. Ötəri təbəssümlərində istehzaqarı-

---

¹ Əsrimizin 20-ci illərində nəşr olunan həftəlik qəzet. Ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinə rəylər çap edirdi.